

Никола Т. Миловановић*

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ЖИВОТА РУСКОГ АРХИТЕКТЕ ВСЕВОЛОДА АЛЕКСАНДРОВИЧА ТАТАРИНОВА

САЖЕТАК: У овом раду истражују се живот и рад архитекте Всеволода Александровича Татаринова (1900–1981), родом из Смољенска (Смоленск), Русије, емигранта који је значајно допринео архитектонском пејзажу Ниша и других градова у Југославији у првој половини XX века. Анализом постојеће литературе и историјских извора, у раду се истичу главни аспекти Татариновог архитектонског опуса и његова улога у развоју модерне архитектуре у региону. Према истраживањима, Татаринов је пројектовао значајне јавне и стамбене објекте у Нишу, укључујући Народно позориште Моравске бановине и зграду за службенике Моравске бановине. Кроз преглед доступних радова и стручних чланака, као и кроз анализу архивских материјала, у раду се истичу недостатак свеобухватног истраживања живота Татаринова, као и потешкоће у приступу оригиналним пројектима. Период његовог живота након Другог светског рата и каснија емиграција у Бразил такође су детаљно размотрени. Новопронађени архивски материјал открива важне биографске информације о архитекти Всеволоду Татаринову, као и о члановима његове породице, супрузи Татјани Литвиновој Татаринов и ћерки Зинаиди Татаринов. Важан допринос овог рада је проналазак грађе у архивима у Сао Паулу (São Paulo) и Рио де Жанеиру (Rio de Janeiro) у Бразилу. Текст наглашава важност Татариновог доприноса архитектонској култури у Југославији и подстиче даља истраживања у области историје архитектуре и улоге руских емиграната у архитектонском развоју Балкана.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Всеволод Татаринов, руска емиграција, архитектура, културно наслеђе, Народно позориште, Ниш, Сао Пауло.

Увод

Догађаји повезани са Првим светским ратом и грађанским ратом у Русији, који је трајао од 1917. до 1920. године, играли су улогу покретача руске емиграције у првој половини XX века. Сукобљене стране су биле подељене на „црвене” и „беле”, у односу на то да ли су подржавали цара или били за републику и Совјете. Пораз

* Завод за заштиту споменика културе Ниш; nikolamil93@gmail.com

белогардејаца довео је до емиграције становништва и војника који су се борили против Совјета. Према историчару Мирославу Јовановићу, руске избеглице су се исељавале из Русије у три таласа. Први талас исељавања настао је после пораза интервенционистичких снага Антанте априла 1919. године, други талас након пораза војске генерала Дењикина (Антон Иванович Деникин) код Одесе и Новоросијска (Новоросийск) јануара и марта 1920. године, и трећи, последњи талас након пораза генерала Врангела (Пётр Николаевич Врангел) на Криму новембра 1920. године (ЈОВАНОВИЋ 2006: 102).

Велики број емиграната доселио се тада у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. Крајем 1921. године њихов број се попео на 42.500 (ЈОВАНОВИЋ 2006: 149). Процент високообразованих и школованих особа међу руским емигрантима је био веома висок. Међу њима су били лекари, професори, архитекте и инжењери. У најпознатије руске емигранте спадају: историчар Георгије Острогорски (Георгий Острогорский), архитекта Николај Краснов (Николай Краснов), правник Теодор Тарановски (Теодор Тарановский), редитељ Јуриј Ракитин (Юрий Ракитин) и други. Од емиграната који су се доселили у Ниш, споменућемо архитекте: Јулијана Дјупона (Юлиан Дьюпон), Всеволода Татарина (Всеволод Татарин), Александра Медведева (Александр Медведев) и инжењера Александра Сластенка (Александр Сластенко).

У историографији, истраживање живота и опуса Александра Татарина обрађено је у малом броју радова, а међу њима су значајни радови Александра Кадијевића „Рад архитеката Јулијана Дјупона и Всеволода Татарина у југоисточној Србији” (1998: 137–142) и Марине Ђурђевић „Делатност руских архитеката у југоисточној Србији” (1999: 183–195) објављени у *Лесковачком зборнику*, текст Николе Миловановића „Всеволод Александрович Татарин” у часопису *Архитектура* (2020: 26–29) и чланак Анђеле Дукић „Overview of the Russian Emigrant’s Architecture of Public Buildings in Niš and the Surrounding Area (1918–1941)”, у *Зборнику Мајнице српске за ликовне уметности* (2022: 329–341). Грађевине архитекте Татарина истакнуте су као битна дела модерне архитектуре Ниша у монографији Александра Кековића и Зорана Чемерицића *Модерна Ниша: архитектура стамбених и јавних објеката Ниша и Нишке Бање: 1920–1941* (2006). Међу мастерским радовима истичу се: *Руска емиграција у Нишу* Ане Вељковић (2014), *Допринос руских емиграната измени урбаног пејзажа Ниша између два светска рата* Николе Миловановића (2021) и *Архитектура јавних објеката у Нишу и околини (1918–1941)* Анђеле Дукић (2022).

Изучавање рада Александра Татарина представља велики изазов за истраживаче, јер је његов једини познати оригинални пројекат сачуван само у деловима. Неколико листова из пројекта Народног позоришта у Нишу чува се у архиви Завода за заштиту споменика културе у Нишу и у Историјском архиву Ниш.¹ Допринос овог рада јесте у презентовању новооткривених података из документације која се

¹ Завод за заштиту споменика културе Ниш, *Пројекат Бановинског позоришта*, регистратор СК 125; Историјски архив Ниш, *Пројекат Бановинског позоришта*, ГРАПО фонд, К 36.

чува у архивима у Сау Паулу и Рио де Жанеиру у Бразилу.² Међуратна штампа је такође важан извор који је пажљиво узет у обзир током истраживања.

Емиграција у Краљевину СХС/Југославију

Всеволод Александрович Татаринов био је архитекта руског порекла. Рођен је 12. марта 1900. године у Смољенску, граду на западу Русије.³ Основно образовање је завршио у Русији а студије архитектуре уписао је и похађао у Краљевини Срба Хрвата и Словенаца. Због кризе и нестабилности у Руском царству, проузрокованих Првим светским ратом и грађанским ратом, Всеволод Татаринов са 17 година напустио је домовину и отишао у емиграцију. Не желећи да буде део нове совјетске Русије, Татаринов се прикључио таласу емиграната, и дошао у Краљевину СХС. Образовање је наставио у Загребу, где је завршио Техничку високу школу⁴, дипломиравши на Архитектонском одељењу 1925. године (КАДИЈЕВИЋ 2018: 315; КАДИЈЕВИЋ 2023: 76). Период живота Всеволода Татаринова између студирања у Загребу и пресељења у Ниш није до краја расветљен. Исте године када је дипломирао, био је ангажован заједно са Виктором Меснером као сарадник архитектки Петру Гачићу, који је тада водио последњу фазу пројекта Народног позоришта у Скопљу (NENADOVIĆ, MILOSAVLJEVIĆ 2021: 137).

Највероватније средином 30-их година XX века, Всеволод Татаринов се оженио Татјаном Литвиновом, кћерком руског генерала и сликара Бориса Литвинова који је живео у Београду (МИЛОВАНОВИЋ 2020: 26). Супружници су добили ћерку Зинаиду, која се родила у Нишу, 10. новембра 1936. године. Кумови су им били официр Николај Маљутин и бабица Александра Пункт.⁵ У књизи рођених забележен је податак да је Всеволод у том тренутку имао 36 година а његова супруга Татјана 25 година, што потврђује године рођења Всеволода и његове супруге (ДрЧА 2001: 242).

Најзначајнији део Татариновог живота одвијао се 30-их година XX века, када је без сумње службовао у Нишу. Познато је да је становао у Бучићевој улици 13

² Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartões de Imigração, 1902-1980*, Cartão de imigração de Tatiana Tatarinov, nº 00383; Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartões de Imigração, 1902-1980*, Cartão de imigração de Vsevolod Tatarinov, nº 00385; Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartões de Imigração, 1902-1980*, Cartão de imigração de Zinaida Tatarinov, nº 00409; Arquivo Nacional (Rio de Janeiro, Brasil), *Cartões de Imigração, 1900-1965*, Cartão de imigração de Vsevolod Tatarinov, nº 00149; Arquivo Nacional (Rio de Janeiro, Brasil), *Cartões de Imigração, 1900-1965*, Cartão de imigração de Tatiana Tatarinov, nº 00197.

Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartões de Imigração, 1902-1980*, Cartão de imigração de Tatiana Tatarinov, nº 00383; Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartões de Imigração 1902-1980*, Cartão de imigração de Vsevolod Tatarinov, nº 00385.

³ Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartões de Imigração, 1902-1980*, Cartão de imigração de Vsevolod Tatarinov, foto nº 00385.

⁴ Техничка висока школа у Загребу је постојала од 1919. до 1926. године, након чега је прерасла у Технички факултет у Загребу.

⁵ Желим да изразим своју захвалност Наташи Дрчи на обезбеђивању података о рођењу кћерке Татаринова. Подаци су преузети из црквених књига Саборне цркве у Нишу.

Сл. 1. Татјана и Всеволод

(Живковић 1939: 31).⁶ Најновија истраживања откривају да је 1931. године Всеволод Александрович Татаринов добио прву награду на конкурс за Железничку станицу Београд–Дунав (1931) у Београду, али зграда није изведена према његовом пројекту (Илијевић 2023: 113). Потом је године 1932. пројектовао зграду Ђоке Јовановића Ђурчије, која је први познати рад Татаринова у Нишу (Медведев 2006: 56; Миловановић 2020: 10; 2021: 33, 64–65). Међутим, најпознатији део његове каријере представља чиновничка служба у Техничком одељењу Бановинске управе, током које је извео Народно позориште Моравске бановине, чија је изградња трајала од 1937. до 1939. године (Кадијевић 1998: 141–142; Ђурђевић 1999: 188; Кековић, Чемерићић 2006: 183–185; Медведев 2006: 57; Кадијевић 2018: 315–317; Миловановић 2020: 10; 2021: 33, 55–59; Дукић 2022: 337). У међувремену је израдио планове за зграду намењену службеницима Моравске бановине, познату као Бановинска зграда, која је подигнута 1938. године (Кадијевић 1998: 141; Кековић, Чемерићић 2006: 170–171;

Кадијевић 2018: 315; Миловановић 2020: 10; 2021: 33, 55). Годину дана касније израдио је пројекат зграде трговца Светозара Милојковића у главној улици у Нишу (Медведев 2006: 55–56; 2012: 154–155; Миловановић 2020: 11; 2021: 33, 67–68). Од грађевина ван Ниша, помиње се Дом трговачке омладине у Крушевцу, завршен 1938. године (Медведев 2006: 56; Миловановић 2020: 10; 2021: 33; Гачић 2021: 20).

Откривање осталих грађевина које је Татаринов пројектовао отежава чињеница да као чиновник Техничког одељења Моравске бановине није имао право на поседовање лиценце за израду планова приватних објеката. За такву делатност, осим лиценце, било је потребно имати свој архитектонски биро. Чиновници запослени у државним институцијама могли су искључиво пројектовати објекте које је финансирала држава. Ипак, Татаринов, као и већина тадашњих архитеката који су живели у Нишу, није стриктно поштовао ове забране, већ је највероватније ради додатне

⁶ Бучићева улица у Нишу данас носи назив Улица генерала Транијеа.

зараде израђивао планове приватних објеката које је уместо њега потписивао инжењер Драгољуб Милићевић. Наиме, против архитекте Драгољуба Милићевића 1939. поднета је тужба београдској Инжењерској комори Краљевине Југославије, због потписивања пројеката које су радили други архитекти, а које је он представљао као своје, зарађујући тако новац, и причинивши тако штету овлашћеним архитектама у Нишу. Всеволод је био оптужен за недозвољено пројектовање два објекта које је уместо њега потписао инжењер Драгољуб Милићевић⁷ (МЕДВЕДЕВ 2006: 55–57; 2012: 154–155; КАДИЈЕВИЋ 2023: 160). Реч је о две приватне стамбене зграде, прва је сопственика Светозара Милојковића у Улици Светозара Марковића 21, а друга Ђоке Јовановића Ђурчије на углу Душанове улице и Улице поп Луке Лазаревића у Нишу. Тужба није сачувана у целости, па није познат епилог правног поступка. Међутим, она потврђује да је пракса потписивања туђих пројеката у међуратном Нишу постојала и да је Татаринов приватно пројектовао објекте.

О животу и делатности Татаринова током Другог светског рата немамо доступних података. Његов траг налазимо након рата, неочекивано у Приштини. У периоду од 1947. до 1949. године Татаринов је у Приштини пројектовао више објеката: биоскоп „Омладина”, Дом културе (данас Народно позориште), Окружни суд (са сарадницима) и зграду Општине (КАДИЈЕВИЋ 2018: 315–316).⁸ Избор Татаринова за пројектовање ових грађевина указује на његову талентованост и признање у архитектонској сфери. С обзиром на то да су све ове зграде имале јавну намену, може се закључити да су у новој социјалистичкој држави и послератном заносу обнове и изградње биле део националног плана.

Емиграција у Бразил

У научним круговима у Нишу дуго се претпостављало да је Татаринов емигрирао у Немачку или Сједињене Америчке Државе, или можда настрадао у Другом светском рату. Међутим, недавно доступни емиграциони картони Всеволода, његове супруге Татјане и њихове кћерке Зинаиде, осим што потврђују да је цела породица емигрирала, откривају и путању њихове емиграције.⁹ Разлози за напуштање Југославије нису познати, али је прва станица на емиграционом путу Татаринова била Слободна територија Трста, која је постојала од 1947. до 1954. године. Из Трста

⁷ О делатности инжењера Драгољуба Милићевића у Нишу видети више у: КЕКОВИЋ, ЧЕМЕРИКИЋ 2006.

⁸ Овом приликом желим да захвалим професору Александру Кадијевићу на срдечној помоћи током истраживања о раду Татаринова и на пружању нових детаља о његовом раду у Приштини.

⁹ Arquivo Público do Estado de São Paulo. *Cartões de Imigração, 1902-1980*, Cartão de imigração de Tatiana Tatarninov, nº 00383; Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartões de Imigração, 1902-1980*, Cartão de imigração de Vsevolod Tatarninov, nº 00385; Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartões de Imigração, 1902-1980*, Cartão de imigração de Zinaida Tatarninov, nº 00409; Arquivo Nacional (Rio de Janeiro, Brasil), *Cartões de Imigração, 1900-1965*, Cartão de imigração de Vsevolod Tatarninov, nº 00149; Arquivo Nacional (Rio de Janeiro, Brasil), *Cartões de Imigração, 1900-1965*, Cartão de imigração de Tatiana Tatarninov, nº 00197.

Сл. 2. Всеволод Татаринов у Бразилу

су се преселили у Напуљ, град у Италији где су добили визу за прелазак у Бразил.¹⁰ Узевши у обзир да је његов боравак у Трсту регистрован на самом почетку педесетих година, можемо претпоставити да је након изградње поменутих објеката у Приштини Татаринов са породицом напустио Југославију.

Всеволод Татаринов је на картону уписан као особа без држављанства, по занимању архитекта. Рођен је у Смољенску, Русији, 12. марта 1900. године, као син Александра Татаринова и Марије Де Тлије. Визу под бројем 243596 од Министарства иностраних послова Слободне територије Трст добио је истог дана кад и супруга.¹¹

Татјана, његова супруга, на емиграционим картону уписана је такође као персонa без држављанства, са занимањем домаћице. Рођена је 9. априла 1911. године у месту Керки, руском делу Туркестана¹², као кћерка Бориса Литвинова и Зинаиде Кадилове. Њену визу под бројем 243597 одобрило је Министарство

иностранних послова Слободне територије Трст 30. октобра 1951. године, а потврдио је Бразилски конзулат у Напуљу новембра исте године.¹³

Са њима је путовала и њихова кћерка Зинаида, која је у том тренутку имала 15 година. Путовали су преко Атлантског океана бродом „Сестријере” („Sestriere”)¹⁴, који је испловио 5. јануара 1952. године, а одредиште им је био град Сао Паоло у

¹⁰ Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartões de Imigração, 1902-1980*, Cartão de imigração de Tatiana Tatarninov, nº 00383; Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartões de Imigração 1902-1980*, Cartão de imigração de Vsevolod Tatarninov, nº 00385.

¹¹ Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartões de Imigração, 1900-1965*, Cartão de imigração de Vsevolod Tatarninov, nº 00149.

¹² Туркестан је град који се данас налази у Казахстану.

¹³ Arquivo Nacional (Rio de Janeiro, Brasil), *Cartões de Imigração, 1900-1965*, Cartão de imigração de Tatiana Tatarninov, nº 00197.

¹⁴ Брод којим су отпловили за Јужну Америку је био ратни брод америчке производње из серије „Либерти”, један од ретких који је преживео Други светски рат. Прву серију од 50 ових бродова САД су повукле 1946. године. У послератном периоду овај брод је коришћен за транспорт емиграната у Јужну Америку.

Бразилу.¹⁵ Јужна Америка је породици Татаринов пружила шансу за нови почетак у тренутку када је Всеволод имао 52 године и два светска рата иза себе.

Према доступним подацима, Татаринов је живео у Сао Паулу у улици Макарани Т. Сауде (Rua Macarani T. Saude, Sao Paulo, Brazil).¹⁶ Једини трагови који су нам били доступни су већ споменути емиграциони картони и потврда о смрти лекара из болнице у Сао Паулу. Због проблема са срцем, 1. септембра 1981. године Всеволод Татаринов је хоспитализован. Сутрадан је преминуо у осамдесетпрвој години живота. Лекар који га је прегледао и примио, Рафаел Виланаси (Rafael Villanaci), констатовао је срчани удар као узрок смрти.¹⁷

Његова кћерка Зинаида у том тренутку је имала 45 година. Према емиграционим документима, она је уписана као цртач-помагач. Одрастајући уз врсног пројектанта и цртача попут свог оца Всеволода Татаринова, није изненађујуће што је млада Зинаида развила интересовање за архитектуру. Документ на којем је уписана као цртач датира из 1951. године, када је имала 15 година, што указује на то да је отац ангажовао као помагача већ у раној младости и пренео јој љубав према архитектури и пројектовању. Након пресељења у Бразил, Зинаида Татаринов је наставила школовање и завршила је архитектуру у Сао Паулу. Поред емиграционог картона и извештаја из болнице о њеној смрти, нису доступни други подаци о њој. Зинаида је живела у Сао Паулу до своје смрти 1998. године.¹⁸

Архитектонска делатност Всеволода Татаринова

Зграда Ђоке Јовановића Ђурчије

Зграда која је подигнута за Ђоку Јовановић Ђурчију, смештена на углу улица Душанове и Поп Луке Лазаревића, изграђена је 1932. године у модерничком стилу. Ова зграда је први значајан рад Татаринова у Нишу. Као пројектант се наводи и Драгољуб Живковић из Београда (КЕКОВИЋ, ЧЕМЕРИКИЋ 2006: 162). Међутим, у већ поменутом процесу против овлашћеног инжењера Драгољуба Милићевића 1939. године пред београдском Инжењерском комором, као аутор зграде Ђоке Јовановића Ђурчије именује се архитекта Всеволод Татаринов (МЕДВЕДЕВ 2006: 56). Ова зграда, која има три спрата и приземље, истиче се посебним архитектонским елементом – металним јарболом на углу. У приземљу овог стамбено-пословног објекта налазе се

¹⁵ Vsevolod Tatarinov in the Free Access: Africa, Asia and Europe, Passenger Lists of Displaced Persons, 1946-1971. ancestry.com [database on-line] https://www.ancestry.com/discoveryui-content/view/1408140:61704?tid=&pid=&queryId=3c55c306d361be16ff8d75c684c8eca5&_phsrc=JPK115&_phstart=successSource 15. 2. 2022.

¹⁶ Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartorio de 21 Saude, no do registro 18-711-201US*, Declaracao de obito no 31, data do registro 2.9.81. Vsevolod Tatarinov.

¹⁷ Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartorio de 21 Saude, no do registro 18-711-201US*, Declaracao de obito no 31, data do registro 2.9.81. Vsevolod Tatarinov.

¹⁸ Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartões de Imigração 1902-1980*, Cartão de imigração de Zinaida Tatarinov, n° 00409; Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartorio de Reg. civil Atibaia, no do registro 12-195*, Declaracao de obito no 0040044, data do registro 16.9.1998. Zinaida Tatarinov.

Сл. 3. Зграда Ђоке Јовановића Турчије у Нишу

различити локали, док је преостали део зграде намењен становању (Миловановић 2020: 10; 2021: 33, 64–65).

Зграда за службенике Моравске бановине

Зграда која је служила као резиденција службеника Моравске бановине смештена је на углу улица Стефана Првовенчаног и Тирила и Методија. Изграђена је 1938. године (КАДИЈЕВИЋ 1998: 141; КЕКОВИЋ, ЧЕМЕРИКИЋ 2006: 170–171; КЕКОВИЋ 2009: 35; КАДИЈЕВИЋ 2018: 315; Миловановић 2020: 10; 2021: 33, 55). Троспратна грађевина, пројектована у модернистичком стилу, одликује се фасадном декорацијом са пругама које су добијене увлачењем волумена, што је карактеристично за модерну архитектуру. Улазну партију чине три улаза, при чему је средњи

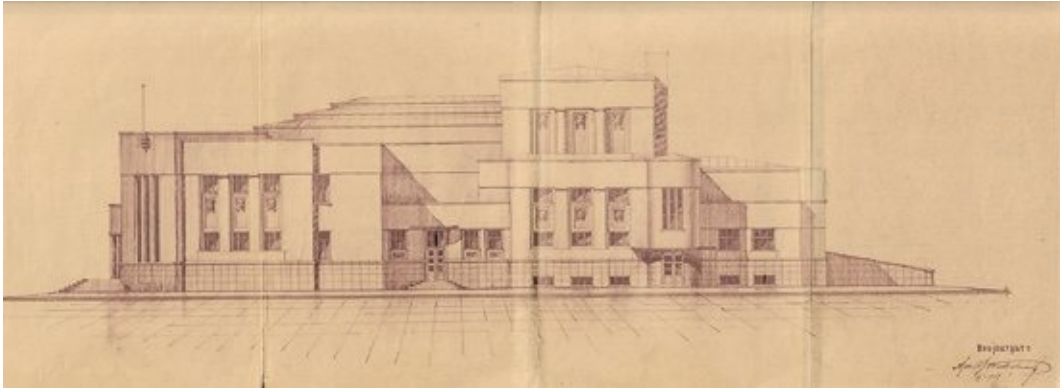
Сл. 4. Зграда за службенике Моравске бановине

уздигнут степеништем, док на врху зграде доминира метални јарбол. Такође, значајан архитектонски детаљ су снажни стубови у приземљу који су подржани зидовима. И данас се овај објекат користи за становање (Миловановић 2020: 10; 2021: 55).

Зграда Народног позоришта Моравске бановине

На Синђелићевом тргу у Нишу смештена је зграда Народног позоришта Моравске бановине. Важи за најмонументалније архитектонско дело Татаринова. Пројекат је израђен 1937. године, а изградња зграде окончана је 1939. године (КАДИЈЕВИЋ 1998: 141–142; ЂУРЂЕВИЋ 1999: 188; КЕКОВИЋ, ЧЕМЕРИКИЋ 2006: 183–185; КЕКОВИЋ 2009: 34–35; МЕДВЕДЕВ 2006: 57; КАДИЈЕВИЋ 2018: 315–317; МИЛОВАНОВИЋ 2020: 10; 2021: 33, 56–59; ДУКИЋ 2022: 337). Зграда је пројектована у модерном стилу. Основа зграде има неправилан облик, док је улаз у позориште обликован у полукруг (ДУКИЋ 2022: 338). Улазном партијом доминирају масивни стубови који подржавају балкон. На врху зграде смештена су два метална јарбола. Декорацију на фасади представљају позоришне маске, симболишући уметност. Главни улаз у позориште је уздигнут и до њега се приступа степеништем (КАДИЈЕВИЋ 1998: 141; АНДРЕЈЕВИЋ 2001: 218). Зграда Бановинског позоришта је јединствена комбинација модернистичких трендова и традиционалне архитектуре, што је видљиво и у њеном екстеријеру и у ентеријеру. Објекат је био практичан, са капацитетом гледалишта од 700 места (ДУКИЋ 2022: 88).

Позориште је подигнуто великим залагањем Марка Новаковића, бана Моравске бановине у периоду од 1936. до 1937. године (КЕКОВИЋ, ЧЕМЕРИКИЋ 2006: 183; СТАМВОЛЈА 2019: 107–108). О пројектовању позоришта Борислав Андрејевић (2001: 217) наводи: „Татаринов је пројекат зграде Народног позоришта завршио марта 1937. године, тачно на педесетогодишњицу од оснивања позоришта у Нишу 11. марта 1887.” Полагање камена темељца 27. јуна 1937. године означило је почетак изградње позоришта (АТАНАСИЈЕВИЋ, ПОПОВИЋ 1937: 5). Пуштање у рад позоришта улепшали су својим присуством министар социјалне политике и народног здравља Драгиша Цветковић, председник нишке општине Драгутин Живковић и многи други (ЂОРЂЕВИЋ, ЂУРОВИЋ 2017: 166). Поводом свечаности отварања нове зграде Народног позоришта Моравске бановине 1. јануара 1939. године у позоришту је била изведена представа *Зидане Раванице*, Милорада Поповића Шапчанина (АНДРЕЈЕВИЋ 2001: 217). Одобрена финансијска средства за почетак изградње позоришта била су 3.500.000 динара (М. П. 1937: 12). Део зграде са бином је надграђен 1946. године, према пројекту Александра Медведева. Затим је 1967. године реконструисана сала према пројекту М. Белобрка и Х. Круновића. Даље обнове су биле 1987. и 2002. године (КЕКОВИЋ, ЧЕМЕРИКИЋ 2006: 183, 185). Године 1983. Народно позориште је утврђено за споменик културе и налази се под заштитом Републике Србије. Амбасада Руске Федерације у Србији у сарадњи са Заводом за заштиту споменика културе Ниш 2012. године израдила је спомен-плочу са Татариновим ликом која је постављена на згради позоришта као

Сл. 5. Пројекат Народног позоришта Моравске бановине у Нишу

Сл. 6. Зграда трговца Светозара Милојковића у Нишу

сведочанство о њеном пројектанту.¹⁹ Последњи радови на згради Народног позоришта извршени су 2023. године доградњом мале сцене, према пројекту бироа „Форма Антика” архитекте Симе Гушића.²⁰

Зграда Светозара Милојковића

Зграда трговца Светозара Милојковића се налази у Улици Светозара Марковића бр. 21 у Нишу. Завршена је 1939. године, у духу модерне. Намена зграде била је стамбена, док је приземље било дизајнирано за комерцијалне просторе. Зграду је пројектовао архитекта Всеволод Татаринов. Фасада зграде карактерише се својом једноставношћу и одсуством декоративних елемената, што је у складу са основним принципима модерне архитектуре који наглашавају функционалност и чисте линије (МЕДВЕДЕВ 2006: 55–56; 2012: 154–155; МИЛОВАНОВИЋ 2020: 11; 2021: 33, 67–68). Дуго се сматрало да је ову зграду пројектовао нишки инжењер Драгољуб Милићевић (КЕКОВИЋ, ЧЕМЕРИКИЋ 2006: 164–165).

¹⁹ Документација Завода за заштиту споменика културе Ниш, Регистратор Ниш 2012, *Решење бр. 66/3 од 6.2.2012. године.*

²⁰ Документација Завода за заштиту споменика културе Ниш, Регистратор СК 125, *Решење о давању сајласности на ПЗИ доградње мале сцене Народног позоришта у Нишу, бр. 222/2-03 од 24.3.2022. године.*

Сл. 7. Зграда Трговачког дома у Крушевцу

Дом трговачке омладине у Крушевцу

Дом трговачке омладине налази се на углу улица Топличине и Мирка Томића у Крушевцу. Саграђен је 1938. године. Изградња објекта је започела истовремено са изградњом Општинског дома, 1. августа 1937. године. Градско поглаварство и Трговачка омладина одржали су лицитације за изградњу својих домова у главној улици. Дом трговачке омладине пројектовао је Татаринов, а инжењеру Животији Симоновићу је поверен надзор над изградњом (Аноним 1937: 8). Дом је изведен у духу модерне, препознатљивом стилу Татаринова. Декоративне елементе фасаде представљају ритмично постављени пиласстри (Гачић 2021: 20).

Закључак

Истраживање живота и дела Александра Татаринова открива да је он био веома значајна и сложена личност у архитектонској историји Југославије. Његова улога у развоју архитектуре у овом периоду била је важна, и проучавање његовог рада омогућава дубље разумевање утицаја који је имао на архитектуру и културно наслеђе у Југославији. Његова делатност у Нишу и другим градовима значајан је допринос развоју модерне архитектуре у региону, и представља утицај руске емиграције на архитектонске трендове тог периода. Татаринов је био део ширег културног и интелектуалног кретања које је обогатило локалну архитектонску сцену и унело нове

идеје и приступе у урбанистичко планирање и пројектовање. Његови радови су сведочанство о томе како су руски емигранти успели да се уклопе у нову средину и значајно утичу на њену културу и архитектуру. Иако су направљени значајни кораци у разоткривању његовог рада, и даље је неопходно наставити са истраживањем и документовањем свих аспеката његовог живота и радне биографије. У овом раду је презентована архивска грађа у којој се налазе досад непознати биографски подаци о архитекти Всеволоду Татаринову и члановима његове породице. Такође се открива пут њихове емиграције у Бразил након Другог светског рата. Његова дела, која су и даље делимично неистражена и недовољно осветљена, важан су део архитектонске баштине Југославије и заслужују већу пажњу стручне јавности. Овај текст има за циљ да допринесе попуњавању ових празнина, да осветли важност архитектонске делатности Татаринова и систематски прикаже његов живот. Истраживањем његовог рада и утицаја који је оставио можемо боље разумети развој модерне архитектуре у Нишу и Југославији али и улогу коју су руски емигранти имали у том процесу.

ИЗВОРИ

- Завод за заштиту споменика културе Ниш, Регистратор Ниш 2012, *Решење бр. 66/3 од 6. 2. 2012. године.*
- Завод за заштиту споменика културе Ниш, *Пројекат Бановинског позоришта*, регистратор СК 125.
- Завод за заштиту споменика културе Ниш, Регистратор СК 125, *Решење о давању сагласности на ПЗИ доградње мале сцене Народног позоришта у Нишу, бр. 222/2-03 од 24. 3. 2022. године.*
- Историјски архив Ниш, Пројекат Бановинског позоришта, ГРАПО – фонд, К 36.
- Arquivo Nacional (Rio de Janeiro, Brasil), *Cartões de Imigração, 1900–1965*, Cartão de imigração de Vsevolod Tatarinov, nº 00149.
- Arquivo Nacional (Rio de Janeiro, Brasil), *Cartões de Imigração, 1900–1965*, Cartão de imigração de Tatiana Tatarinov, nº 00197.
- Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartorio de 21 Saude, no do registro 18-711-201US*, Declaração de obito no 31, data do registro 2.9.81. Vsevolod Tatarinov.
- Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartorio de Reg. civil Atibaia, no do registro 12-195*, Declaração de obito no 0040044, data do registro 16.9.1998. Zinaida Tatarinov.
- Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartões de Imigração, 1902–1980*, Cartão de imigração de Tatiana Tatarinov, nº 00383.
- Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartões de Imigração 1902–1980*, Cartão de imigração de Vsevolod Tatarinov, nº 00385.
- Arquivo Público do Estado de São Paulo, *Cartões de Imigração 1902–1980*, Cartão de imigração de Zinaida Tatarinov, nº 00409.
- Vsevolod Tatarinov in the Free Access: Africa, Asia and Europe, Passenger Lists of Displaced Persons, 1946-1971. ancestry.com [database on-line] <https://www.ancestry.com/discoveryui-content>

/view/1408140:61704?tid=&pid=&queryId=3c55c306d361be16ff8d75c684c8eca5&_phsrc=JPK115&_phstart=successSource

ЛИТЕРАТУРА

- АНДРЕЈЕВИЋ, Борислав. *Споменници Ниша: заштићена културна добра од изузетној и великој значаја*. Ниш: Графичко предузеће „Просвета” (ANDREJEVIĆ, Borislav. *Spomenici Niša: zaštićena kulturna dobra od izuzetno i velikog značaja*. Niš: Grafičko preduzeće „Prosveta”), 2001.
- АНОНИМ. „Почели су радови на изградњи Општинског дома и Дома трговачке омладине у Крушевцу.” *Време* 1. август 1937 (ANONIM. „Počeli su radovi na izgradnji Opštinskog doma i Doma trgovačke omladine u Kruševcu.” *Vreme* 1. avgust): 8.
- АТАНАСИЈЕВИЋ, К., М. Поповић. „Освећењем водовода и темеља Народног позоришта и Трговачке академије Ниш је обележио 60-годишњицу свога ослобођења.” *Време* 28. јун 1937 (ATANASIJEVIĆ, K., M. Popović. „Osvećenjem vodovoda i temelja Narodnog pozorišta i Trgovačke akademije Niš je obeležio 60-godišnjicu svoga oslobođenja.” *Vreme* 28. jun 1937): 5.
- ВЕЉКОВИЋ, Ана. *Руска емиграција у Нишу*. [Мастер рад]. Универзитет у Београду, Филолошки факултет (VEJKOVIĆ, Ana. *Ruska emigracija u Nišu*. [Master rad]. Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet), 2014.
- ГАЧИЋ, Јелена. *Послератна архитектура у Крушевцу (1945–2000)*. Крушевац: Историјски архив Крушевац (GAČIĆ, Jelena. *Posleratna arhitektura u Kruševcu (1945–2000)*. Kruševac: Istorijski arhiv Kruševac), 2021.
- ДРЧА, Наташа. „Руски ликовни уметници емигранти.” *Зборник* (DRČA, Nataša. „Ruski likovni umetnici emigranti.” *Zbornik*) 10 (2001): 241–268.
- ДУКИЋ, Анђела. *Архитектура јавних објеката у Нишу и околини (1918–1941)*. [Мастер рад]. Универзитет у Београду, Филозофски факултет (DUKIĆ, Anđela. *Arhitektura javnih objekata u Nišu i okolini (1918–1941)*. [Master rad]. Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet), 2022.
- ЂОРЂЕВИЋ, Миљана, Љиљана Ђуровић. *У ветром постављеним капутима, Народно позориште Моравске бановине у Нишу 1930–1941*. Ниш: Историјски архив Ниш (ЂОРЂЕВИЋ, Miljana, Ljiljana Đurović. *U vetrom postavljenim kaputima, Narodno pozorište Moravske banovine u Nišu 1930–1941*. Niš: Istorijski arhiv Niš), 2017.
- ЂОРЂЕВИЋ, Марина. „Делатност руских архитеката у југоисточној Србији.” *Лесковачки зборник* (ЂОРЂЕВИЋ, Marina. „Delatnost ruskih arhitekata u jugoistočnoj Srbiji.” *Leskovački zbornik*) XXXIX (1999): 183–195.
- ЖИВКОВИЋ, Александар. *Ниш 1939–1940*. Ниш (ŽIVKOVIĆ, Aleksandar. *Niš 1939–1940*. Niš), 1939.
- ИЛИЈЕВСКИ, Александра. „Никола Добровић и архитектонски конкурси у Београду између два светска рата.” У: ЛОЈАНИЦА, Милан, Александар Кадијевић, Марија Милинковић (ур.). *Никола Добровић: поводом сто двадесет пет година од рођења. Зборник радова са Међународној научној скупи одржаној 17. и 18. новембра 2022. године*. Београд: Српска академија наука и уметности (ILIJEVSKI, Aleksandra. „Nikola Dobrović i arhitektonski konkursi u Beogradu između dva svetska rata.” U: LOJANICA, Milan, Aleksandar Kadijević, Marija Milinković (ur.). *Nikola Dobrović: povodom sto dvadeset pet godina od rođenja. Zbornik*

- radova sa Međunarodnog naučnog skupa održanog 17. i 18. novembra 2022. godine.* Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 2023, 101–124.
- ЈОВАНОВИЋ, Мирослав. *Руска емиграција на Балкану 1920–1940.* Београд: Чигоја штампа (ЈОВАНОВИЋ, Miroslav. *Ruska emigracija na Balkanu 1920–1940.* Beograd: Čigoja štampa), 2006.
- КАДИЈЕВИЋ, Александар. „Рад архитеката Јулијана Дјупона и Всеволода Татарина у југоисточној Србији.” *Лесковачки зборник* (КАДИЈЕВИЋ, Aleksandar. „Rad arhitekata Julijana Djupona i Vsevoloda Tatarinova u jugoistočnoj Srbiji.” *Leskovački zbornik*) XXXVIII (1998): 137–142.
- КАДИЈЕВИЋ, Александар. *Југословенска архитектура између два светска рата (1918–1941): контексти тумачења.* Београд: Универзитет у Београду, Филозофски факултет (КАДИЈЕВИЋ, Aleksandar. *Jugoslovenska arhitektura između dva svetska rata (1918–1941): konteksti tumačenja.* Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet), 2023.
- КЕКОВИЋ, Александар, Зоран Чемерикић. *Модерна Ниша: архитектура стамбених и јавних објеката Ниша и Нишке Бање: 1920–1941.* Ниш: Друштво архитеката Ниша (КЕКОВИЋ, Aleksandar, Zoran Čemerikić. *Moderna Niša: arhitektura stambenih i javnih objekata Niša i Niške Banje: 1920–1941.* Niš: Društvo arhitekata Niša), 2006.
- КЕКОВИЋ, Александар. *Стамбена архитектура модерне Ниша.* Београд: Задужбина Андрејевић (КЕКОВИЋ, Aleksandar. *Stambena arhitektura moderne Niša.* Beograd: Zadužbina Andrejević), 2009.
- М. П. „У Нишу већ пројектована зграда нишког позоришта.” *Правда* 15. април 1937 (М. П. „U Nišu već projektovana zgrada niškog pozorišta.” *Pravda* 15. april 1937): 12.
- МЕДВЕДЕВ, Михаило. „Пројектантско ауторство и потписивање пројеката.” *Архитектура* (МЕДВЕДЕВ, Mihailo. „Projektantsko autorstvo i potpisivanje projekata.” *Arhitekt*) 22 (2006): 55–57.
- МЕДВЕДЕВ, Михаило. *Пројекти и архитектура инж. Александра И. Медведева одл. архитеката.* Ниш: Друштво архитеката Ниша (МЕДВЕДЕВ, Mihailo. *Projekti i arhitektura ing. Aleksandra I. Medvedeva odl. arhitekta.* Niš: Društvo arhitekata Niša), 2012.
- МИЛОВАНОВИЋ, Никола Т. „Всеволод Александрович Татарин.” *Архитектура* (МИЛОВАНОВИЋ, Nikola T. „Vsevolod Aleksandrovič Tatarinov.” *Arhitekt*) 67–68 (2020): 26–29.
- МИЛОВАНОВИЋ, Никола. *Допринос руских емиграната измени урбаног пејзажа Ниша између два светска рата.* [Мастер рад]. Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет (МИЛОВАНОВИЋ, Nikola. *Doprinos ruskih emigranata izmeni urbanog pejzaža Niša između dva svetska rata.* [Master rad]. Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet), 2021.
- ДУКИЋ, Анђела М. “Overview of the Russian Emigrant’s Architecture of Public Buildings in Niš and the Surrounding Area (1918–1941).” *Зборник Мајнице српске за ликовне уметности* 50 (2022): 329–341.
- КАДИЈЕВИЋ, Александар. „Дјелатност руских архитеката емиграната у Хрватској у Југославији (1920–1980).” *Простор: зnanствени часопис за архитектуру и урбанизам* Vol. 26, No. 2(56) (2018): 308–319.
- НЕНАДОВИЋ, Јелена, Јана Милосављевић. „Допринос београдских архитеката изградњи међуратног Скопља: урбанистички развој и профана архитектура.” У: КАДИЈЕВИЋ, Александар, Александра Илијевић (ур.). *Архитектура и визуелне уметности у југословенском контексту: 1918–1941.* Београд: Универзитет у Београду, Филозофски факултет – Институт за историју уметности, 2021, 132–138.
- СТАМБОЛИЈА, Небојша. „Novaković Marko.” У: ПАВЛОВИЋ, Момчило, Предраг Вајагић, Небојша Стамболија (ур.). *Banovi Kraljevine Jugoslavije: biografski leksikon.* Београд: Институт за савремену

istoriju: Društvo istoričara Srbije „Stojan Novaković”; Bačka Palanka: Društvo nastavnika istorije Bačke Palanke, 2019, 107–108.

Nikola T. Milovanović

CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE LIFE OF
THE RUSSIAN ARCHITECT VSEVOLOD ALEKSANDROVICH TATARINOV

Summary

This paper explores the life and work of architect Vsevolod Aleksandrovich Tatarinov, a Russian immigrant who significantly contributed to the architectural landscape of Niš and other cities in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes/Yugoslavia during the first half of the 20th century. Through an analysis of existing literature and historical sources, the paper highlights key aspects of Tatarinov's architectural work and his role in developing modern architecture in the region. Research indicates that Tatarinov designed important public and residential buildings in Niš, including the National Theater of Morava Banovina and the building for Morava Banovina officials. By reviewing available works, scholarly articles, and archival materials, the paper underscores the lack of comprehensive research on Tatarinov's life and the challenges in accessing original projects. Newly found archival material brings to light important biographical informations about the architect Vsevolod Tatarinov, also members of his family, wife Tatyana Litvinova Tatarinov and daughter Zinaida Tatarinov. An important contribution of this research is the discovery of materials in the archives of São Paulo and Rio de Janeiro, Brazil.

The period of his life following World War II and his subsequent emigration to Brazil are also examined in detail. This scientific work emphasizes the significance of Tatarinov's contributions to the architectural culture of Yugoslavia and encourages further research in architectural history and the role of Russian émigrés in the architectural development of the Balkans.

Keywords: Vsevolod Tatarinov, Russian emigration, architecture, Niš, São Paulo, cultural heritage, National Theatre Building.